

З.М.Шевців

**Основи
інклюзивної педагогіки**

Підручник

«Новий Світ-2000»

Львів

2020

ББК 74.20я73
Ш 37
УДК 376 (075.8)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 5 від 26 травня 2016 року)*

Рецензенти:

І. В. Малафійк – доктор педагогічних наук, професор;
В. М. Жуковський - доктор педагогічних наук, професор;
І. В. Поташнюк - доктор педагогічних наук, професор;
Л. О. Савчук - кандидат педагогічних наук, професор;

Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник.
Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ – 2000»,
2020. - 264 с.

ISBN 978-617-7519-28-6

Підручник присвячений актуальній проблемі – інклюзії в освіті, включення дітей з особливими освітніми потребами в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

У другому виданні підручника розкрито загальні засади інклюзивної педагогіки, особливості професійної діяльності вчителя початкових класів в умовах інклюзивного середовища закладу загальної середньої освіти, його підготовку до інклюзивного навчання, дидактику інклюзивного навчання, основні форми і методи виховання, котрі спрямовані на задоволення індивідуальних освітніх потреб усіх учнів з урахуванням досягнень педагогічної науки, досвіду розбудови та особливостей запровадження Нової української школи. Подано матеріали про організацію та управління інклюзивним навчанням в закладі загальної середньої освіти, а також висвітлюються особливості роботи асистента вчителя в системі інклюзивного навчання.

Підручник адресований студентам закладів вищої освіти, а також буде корисний практикуючим асистентам учителя з інклюзивного навчання, психологам, соціальним педагогам, психологам, дефектологам, методистам і батькам.

ISBN 978-617-7519-28-6

УДК 376 (075.8)
ББК 74.20я73

© Шевців З. М., 2020

© «Новий Світ-2000, ФОП Піча С.В., 2020

Зміст

Передмова	6
Програма курсу «Основи інклюзивної педагогіки»	9
Розділ 1. Загальні засади інклюзивної педагогіки	14
Тема 1. Методологічна основа інклюзивної педагогіки	
1.1. Розвиток та становлення інклюзивної педагогіки як науки, її об'єкт і предмет	14
1.2. Основні категорії інклюзивної педагогіки	20
1.3. Інклюзивна педагогіка в системі педагогічних наук.....	22
1.4. Міжпредметні зв'язки інклюзивної педагогіки	25
Тема 2. Особливості розвитку особистості	28
2.1. Закономірності розвитку особистості	28
2.2. Поняття «норма» і «відхилення» у розвитку дитини	32
2.3. Розвиток психіки дітей з обмеженими можливостями здоров'я	38
2.4. Розвиток емоційної сфери молодшого школяра з різними видами дизонтогенезу	45
2.5. Розвиток конативної сфери у дітей з нозологіями.....	48
Тема 3. Професійна діяльність учителя в умовах інклюзивного середовища	54
3.1. Методологічна основа соціально-педагогічної діяльності як засобу інклюзивного навчання.....	54
3.2. Сутність соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів.....	60
3.3. Закономірності, принципи, функції та напрями соціально-педагогічної діяльності	64
3.4. Професійна компетентність вчителя початкових класів при виконанні соціально-педагогічної діяльності в інклюзивному класі.....	68

Розділ 2. Теорія інклюзивної освіти, навчання та виховання .75

Тема 4. Дидактика як загальна теорія інклюзивної освіти та навчання.....75

4.1. Виникнення і розвиток інклюзивної освіти та навчання.....	75
4.2. Предмет і завдання дидактики інклюзивного навчання, її категорії	78
4.2. Система закладів освіти для дітей з обмеженнями Життєдіяльності	81
4.3. Особливості організації інклюзивного навчання у закладі загальної середньої освіти.....	92

Тема 5. Зміст інклюзивної освіти.....102

5.1. Державний стандарт початкової загальної середньої освіти	102
5.2. Нормативні документи змісту інклюзивної початкової освіти, курикулум	105
5.3. Особливості організації та управління навчанням учнів з особливими освітніми потребами.....	115
5.4. Командний підхід та асистування в реалізації інклюзивного навчання.....	119

Тема 6. Структура та організація цілісного освітнього інклюзивного процесу.....126

6.1. Цілісний освітній процес інклюзивного навчання, його компоненти	126
6.2. Сутність, мета і завдання інклюзивного навчання	134
6.3. Підготовка вчителя до організації навчального процесу в умовах інклюзивного середовища закладу загальної середньої освіти.....	140
6.3.1. Педагогічна діагностика як етап підготовки до освітнього процесу.....	141
6.3.2. Попередня підготовка до освітнього Процесу	154
6.3.3. Безпосередня підготовка до процесу Навчання	155
6.3.4. Визначення мети і цільових завдань уроку в їх системі.....	161

Тема 7. Форми організації інклюзивного навчання	169
7.1.Форми організації навчання	169
7.2.Спеціальні форми інклюзивного навчання.....	177
Тема 8.Методи і засоби інклюзивного навчання	183
8.1.Сутність, функції та структура методу	183
8.2.Класифікація методів навчання	185
8.2.1.Загальні методи навчання	187
8.2.2.Інноваційні методи навчання.....	191
8.2.3.Спеціальні методи навчання.....	195
8.3.Інтенсивні методи розвитку когнітивної сфери	196
8.4.Методи розвитку і корекції емоційної сфери	199
8.5.Методичні прийоми корекції конативної сфери молодших школярів	207
8.6.Критерії вибору методів навчання	209
8.7.Засоби навчання	211
Тема 9. Дидактичне діагностування учнів в інклюзивному класі	214
9.1.Сутність компонентів діагностування в умовах інклюзивного навчання.....	214
9.2.Потрфоліо учнів як засіб оцінювання індивідуальних досягнень	217
Тема 10. Теорія інклюзивного виховання.....	223
10.1.Сутність інклюзивного виховання	223
10.2.Основні методи і форми інклюзивного виховання	228
Глосарій.....	233
Додатки	243
Список використаних джерел.....	251

Передмова

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті вказується на особистісній орієнтації освіти; створення рівних можливостей для дітей та молоді у здобутті якісної освіти; забезпечення варіативності здобуття початкової, базової або повної загальної середньої освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей.

Нажаль, організаційно-методичні засади освітнього процесу закладу загальної середньої освіти орієнтовані на учня, котрий розвивається згідно з визначеними нормами для цього віку, без урахування особливостей його психофізичного розвитку. Запровадження інклюзії в освіту уможливило рівний доступ до навчання усіх дітей з урахуванням різних освітніх потреб, індивідуальних можливостей та спільне навчання в закладі освіти.

В Україні основними нормативними документами, які забезпечили запровадження інклюзії в освіті, були: Наказ Міністерства освіти і науки від 11.09.09 № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009 – 2012 роки»; Концепція розвитку інклюзивної освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.10 № 912); «Про порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах», а також відповідні нормативні акти.

Відтепер, гарантують інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (№ 2953-VIII від 25 травня 2017 р.) та постанова КМУ від 9 серпня 2017 року № 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».

Однак, запровадження інклюзії в освітній простір створює проблеми підготовки висококваліфікованих компетентних майбутніх учителів до професійної діяльності в інклюзивному середовищі. Тому, актуальним завданням вищої освіти є оновлення змісту підготовки вчителів початкових класів до майбутньої професійної діяльності в умовах спільного навчання учнів з

особливими освітніми потребам і школярів з нормативним розвитком. Нові завдання перед вищою школою вимагають розробки навчально-методичного забезпечення.

Ідея написати підручник «Основи інклюзивної педагогіки» виникла у зв'язку з відсутністю інформації про педагогіку інклюзивної освіти і навчання українською мовою. Подана у підручнику інформація базується на опублікованих матеріалах канадських, європейських та вітчизняних досліджень і зосереджена у двох розділах: «Загальні засади педагогіки інклюзивної освіти», «Теорія інклюзивної освіти, навчання та виховання», які забезпечить студентам критичне мислення, розвиток загальних та фахових компетентностей, необхідних для професійної діяльності в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти, а саме знання про:

- нормативні вітчизняні та міжнародні документи, які визначають законодавчу базу інклюзивного навчання у закладі загальної середньої освіти;

- категорії учнів з особливими освітніми потребами, котрим доступне інклюзивне навчання;

- переваги та особливості інклюзивного навчання дітей молодшого шкільного віку з обмеженнями життєдіяльності у закладі загальної середньої освіти;

- особливості соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів в інклюзивному класі;

- найоптимальніші форми, методи навчання молодших школярів з особливими освітніми потребами викликаними різними нозологіями, залучених до сумісного освітнього процесу закладу загальної середньої освіти;

- завдання і функції асистента вчителя при виконанні ним професійних обов'язків в інклюзивному класі, де спільно навчаються нормативні учні і школярі з особливими освітніми потребами та ін..

Здобута студентами інформація про педагогіку інклюзивного навчання дозволить сформуванню у майбутніх учителів початкової школи фахові компетентності, що уможливить їхню здатність здійснювати професійну діяльність в умовах

інклюзивного середовища закладу загальної середньої освіти, як-от:

- створювати універсальний дизайн у сфері інклюзивної освіти;
- розробляти індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами на основі програми закладу загальної середньої освіти;
- реалізовувати завдання індивідуального навчального плану в учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі;
- розробляти систему уроків, адаптувати та модифікувати матеріал, використовувати додаткові письмові опори й підказки;
- реалізовувати поурочне планування, формулювати цілепокладання уроку, адекватно добирати традиційні інтенсивні та інтерактивні методи навчання, способи організації навчальної діяльності учнів в умовах інклюзивного середовища;
- створювати портфоліо вчителя, як творчий доробок соціально-педагогічної діяльності вчителя;
- реалізовувати командний підхід і партнерську співпрацю з батьками й суміжними фахівцями та ін..

Підручник є результатом опрацювання значної кількості наукових публікацій, наведених у списку літератури. Автор висловлює вдячність зарубіжним і вітчизняним ученим, які досліджували інклюзивну освіту та проблеми її впровадження. Цінними при підготовці підручника стали напрацювання Тіма Лормана, Джоан Депплер, Девіда Харві, а також навчально-методичні розробки колективу авторів під загальною редакцією А. Колупаєвої (І. Білозерська, Л. Будяк, Е. Данілавічюте, З. Ленів, С. Литовченко, Л. Савчук, Т. Сак, О. Таранченко), спеціалістів обласних інститутів перепідготовки педагогічних кадрів, а також напрацювання науковців, дисертаційні дослідження яких стосувалися означеної проблеми (О. Будник, І. Демченко, О. Мартинчук, М. Чайковський й ін.). Навчальний матеріал підручника відображає як різні підходи педагогів і дослідників до розуміння інклюзивної педагогіки, так і особисту позицію автора.